

Oláh András

A transznysztriai konfliktus két évtizede és megoldatlanságának okai I.

A szerző tanulmánya, melyet két részben adunk közre, az immár 22 éve rendezetlen transznysztriai „befagyott konfliktus” történelmi gyökereit és történetét ismerteti, s arra a kérdésre keresi a választ, hogy mely tényezők hátráltatják mind a mai napig a konfliktus békés – Transznysztria Moldovába történő reintegrációjával végbemennő – lezárását. Fontos jelezni, hogy bizonyos kérdésekkel – mint az Európai Uniónak a konfliktus kezelésével kapcsolatban játszott szerepével – területi korlátok miatt jelen írás nem foglalkozik. A téma aktualitását nem csupán az elmúlt évben a Moldovával szomszédos Ukrajnában lezajlott, sok tekintetben párhuzamokat mutató események, hanem a november 30-án sorra kerülő moldáviai parlamenti választások is szolgáltatják.

A tavaly novemberi vilniusi keleti partnerségi csúcspont óta lezajlott ukrainai események több év eltelté után ismét a világpolitikai események fősodrába hozták a tágabb értelemben vett posztszovjet térséget. A keleti szomszédunknál történtek figyelemmel kísérése mellett ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a csúcstalálkozón és az azóta eltelt időszakban két keleti partnerségi ország, Moldova és a Grúz Köztársaság jövőbeli integrációjuk szempontjából kulcsfontosságú áttörést értek el az Európai Unióval kötött társulási és szabadkereskedelmi megállapodásuk tavaly novemberi parafálásával¹ és az idén nyáron azóta már lezajlott ratifikációjával.^{2,3} A két ország közül az elmúlt években kiváltképpen Moldovának az integráció terén nyújtott teljesítménye kiemelkedő, amit sokan a Keleti Partnerség „sikertörténeteként” tartanak számon. Moldovának azonban az elért sikerek és a megtett erőfeszítések ellenére is nagy kihívással kell szembenéznie, amelynek megoldása elengedhetetlen jövőbeni európai integrációjával kapcsolatos aspirációinak megvalósítása terén. Ezt a megoldandó problémát szakadár tartományával, a magát független állammak tekintő Dnyeszter menti Köztársasággal – röviden Transznysztriával – az idén immáron 22 éve fennálló rendezetlen konfliktusa jelenti.

A megközelítőleg hét Balatonnak megfelelő nagyságú területtel rendelkező Transznysztria egyike a világ és azon belül is a posztszovjet térség azon *de facto* „államainak”, amelyek bár széles körben rendelkeznek az államiság fogalmának az 1933-as montevidói egyezményben lefektetett, a nemzetközi jog deklaratív elméleti megközelítése szerint egy állam létrejöttéhez elegendő attribútumaival,⁴ a nemzetközi közösség által hivatalosan

1 *Georgia and Moldova Initial Association Agreements with EU at Vilnius summit*. The European Forum for Democracy and Solidarity, 2013. 11. 29.

2 *Moldova sets record in ratifying EU association agreement*. euractiv.com, 2014. 07. 02.

3 *Georgia Ratifies EU Association Agreement*. Radio Free Europe/Radio Liberty, 2014. 07. 18.

4 Ezen ismérvek: az állandó lakosság; meghatározott terület; kormány, illetve a más államokkal kapcsolatba lépés képessége.

mégis el nem ismert államnak számítanak. A transznysztiriai konfliktus a hagyományos posztsovjet, úgynevezett „befagyott” konfliktusok között több szempontból is különleges. Először is a posztsovjet térség másik három „befagyott” konfliktusával, Abháziával, Dél-Oszétiával és Hegyi-Karabahhal ellentétben nem etnikai, illetőleg vallási, hanem politikai és gazdasági törésvonalakon kialakult válsághelyzetről van szó.⁵ Másodsorban a konfliktus talán a „befagyottak legbefagyottabbika”, hiszen Transznysztiria és Moldova között nem került sor semmilyen fegyveres összecsapásra a szeparatista tartomány elszakadása óta, s ennek bekövetkezése a jövőben sem fenyeget.⁶ A konfliktusban közvetlenül vagy közvetetten érintettek nagy része között – a többi „befagyott” példával ellentétben – ugyanakkor konszenzus van abban, hogy Transznysztiriát valamilyen módon vissza kellene integrálni Moldovába.⁷ Meglepő, hogy a fenti tények miatt sokak által a „legkönnyebben megoldhatóként”⁸ definiált konfliktus rendezése a Transznysztiria Moldovával vívott rövid háborúját lezáró 1992-es fegyverszüneti szerződés óta egy tapodtat sem mozdult el semmilyen irányba, s az arra irányuló konstrukciós kísérletek sem jártak sikerrel. A sikeres megoldási konstrukció létrehozására irányuló törekvéseket tovább nehezíti az is, hogy miközben „államon belüli” problémáról van szó, egy sokkal komplexebb „államközi” dimenzió is társul a konfliktus stabilitásához a külső résztvevők érdekeinek köszönhetően.⁹

A „befagyott konfliktushoz” vezető út

„Birodalmak határvidékén”: a régió múltbéli történelmi dinamikái

A mai Moldova – amelyet a történészek legtöbbször Besszarábiaként említenek (a román Basarabia¹⁰ elnevezés után) – hosszú történelme során a klasszikus „ütközőzóna” szerepét töltötte be a környező nagyhatalmak számára. Moldova területét nyugatról a Prut, keletről a Dnyeszter folyó határolja, s történelmileg sohasem tartozott hozzá a mai Transznysztiria Dnyeszter folyón túli területe.¹¹ Besszarábia a Moldvai Román Fejedelemség részeként 1359-es megalapításától kezdve rövid ideig ugyan viszonylagos „függetlenséget” élvezhetett – fénykora III. Ştefan cel Mare moldáv fejedelem (III. Nagy István) 1457–1504-ig tartó uralkodása idejére volt tehető¹² –, 1538-tól azonban az Oszmán Birodalom vazallsává vált. Az 1806–1812 közötti orosz–török háborút lezáró 1812-es bukaresti egyezmény eredményeképpen Besszarábia területe – elszakítva a Prut folyón túli román területektől – az Orosz Birodalom része lett.

Az 1917-es „nagy” októberi orosz forradalom zűrzavaros időszakában a „forradalom szele” elérte Besszarábiát is. Az újonnan felállított ideiglenes nemzetgyűlés, a Staful-ţări

5 Vigóczki Máté György: *Transznysztiria: orosz kavics a bővülő Európa csizmájában*. Iránytű Intézet, 2012. 3. o.

6 Wolff, Stefan: *The Transnistrian issue: Moving Beyond the Status-Quo*. European Parliament’s Committee on Foreign Affairs, 2012. 6. o.

7 Popescu, Nicu – Litra, Leonid: *Transnistria: Bottom-Up Solution*. ECFR, 2012, 1. o.

8 Végh Zsuzsanna: *Winds of Change in the Transnistrian Settlement Process*. *HIIA Papers*, 2012, No. 1. 3. o.

9 Lynch, Dov: *Transnistria: Cooperation or Competition in Mediation?* *International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 2006. 1. o.

10 A terület neve a késő középkori havasalföldi vlach uralkodócsalád, a Basarab család nevéből származik.

11 Šutalo, Ivor: *Comparison of EU and Russian Foreign Policy in Eastern Europe*. *afeiehei*, Master’s Thesis, 2010–2011. 48. o.

12 Rác András: *Moldova – a külső függések csapdájában*. *Nemzet és Biztonság*, 2009. 4. sz. 61. o.

először kikiáltotta az Orosz Birodalmon belüli Moldáv Demokratikus Köztársaságot, majd 1918. április 9-én – miután a román hadsereg bevonult Besszarábia területére – létrehozta a Román Királysággal való uniót, amelynek révén a terület ismét egyesült a korábban elszakított Prut folyón túli területekkel, és ilyen módon Nagy-Románia része lett.¹³ Bár az 1920-as Párizs környéki békeszerződések elismerték az egyesülést, a moszkvai bolsevik vezetés azt nem fogadta el, és 1924. október 12-én a Szovjetunió vezetése az Ukrán SZSZK részeként létrehozta a Moldovai Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságot (MASZSZK). A köztársaság olyan, a Dnyeszter folyón túli területeket foglalt magába, amelyek ugyan részben moldávok által is lakottak voltak, ugyanakkor sosem tartoztak a történelmi Besszarábia területéhez. A szovjet politika célja az autonóm közigazgatási terület megalakításával nem csupán az volt, hogy Besszarábia Romániával történt uniójával szemben kifejezze nemtetszését, hanem az is, hogy egy pszeudotörténelmi szemléletet alakítson ki egy moldáv nemzeti „mítosz” magjainak elhíntésével¹⁴ a moldávoknak a román néppel való „egységtudata” megtörésére, és ezzel együtt a Romániától való elszakadás elérésére a Szovjetunióhoz történő „visszacsbítása” céljából.¹⁵ A szovjet politika Besszarábia *annektálására való törekvését mutatta az is, hogy a MASZSZK fővárosának szimbolikusan a besszarábiai terület fővárosát, Chişinău-t tekintették.*¹⁶

1940-ben ismét fordulópontra következett be akkor, amikor a náci Németország és a Szovjetunió közt titokban megkötött 1939-es Molotov–Ribbentrop-paktum eredményeképpen a szovjet hadsereg bevonult Besszarábia területére: a szovjet vezetés ultimátumot intézett a francia szövetség elvesztése miatt meggyengült Romániához, amely kénytelen volt harc nélkül átadni a területet.¹⁷ Még abban az évben, 1940. augusztus 2-án megalakult a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaság (MSZSZK). Az MSZSZK Sztálin „oszd meg és uralkodj” politikájának értelmében – amely szerint egy régió területén minél kevésbé homogén a lakosság, az érdekérvényesítő képessége annál alacsonyabb – a besszarábiai terület része lett az egykori MASZSZK nyugati (a mai transznyisztriai), főként ukránok által lakott terület, illetve történelmi területéből az észak-bukovinai és dél-besszarábiai moldáv többségű részeket leválasztották, s az Ukrán SZSZK-hoz csatolták. Bár Románia Hitler Barbarossa-hadművelete során 1941-ben rövid időre visszafoglalta Besszarábia területét – és történelme során először a transznyisztriai területeket is megszállta, amelyek főként azoknak a koncentrációs táboroknak adtak helyet, ahol több tízezer, a környékről elhurcolt zsidót és romát végeztek ki –, 1944-es ellenoffenzívájában a Szovjetunió azokat ismét magához csatolta. A Moldáv SZSZK-t ezzel ismét helyreállították, s ezt a tényt az 1947. február 10-i, második világháborút lezáró párizsi békeszerződések hivatalosan is jóváhagyták. A terület ezt követően az 1991-es függetlenedéséig a Szovjetunió tagköztársaságává, annak szerves részévé vált.

13 Uo.

14 Főként az 1930-as évektől kezdte el felkarolni a „moldáv nemzet” gondolatát, s támogatta például a román nyelv cirill betűs változatát mint „moldáv nyelvet”.

15 Vigóczki Máté György: i. m. 4. o.

16 Laoutides, Costas: *Preliminary Remarks on the Institutional Structures of Secessionist Movements – The cases of PKK, Iraqi Kurdistan, and Transnistria. Citizenship and Globalization Research Papers*, Issue No. 1, 2010. 17. o.

17 Rác András: i. m. 62. o.

A szovjet örökség és a peresztrojka hatása: a moldáv nemzeti ébredés

A szovjet időszak Moldova és Transznyisztria történelmének legmeghatározóbb korszakát hozta el, amelynek rövid áttekintése nélkülözhetetlen az 1980-as évek második felében történtek megértéséhez. Sztálin annak érdekében, hogy a moldáv többségű területeket ezúttal valóban a Szovjetunióhoz „láncolja”, az 1940-es évek második felétől erőszakos russzifikációs – többek közt a besszarábiai értelmiség és gazdag nagybirtokos osztály deportálásával és az azok helyére nagyszámú orosz, illetve ukrán telepes betelepítésével járó¹⁸ –, illetve, úgymond, „nemzetiesetlenítési” politikát alkalmazott a Moldáv SZSZK-ban. Politikájának részét képezte többek között a román ajkúak moldáv nemzetiségűvé nyilvánítása, a történelemlkönyvekben a román közös múlt meghamisítása annak tagadásával, a latin helyett a cirill betűs írásmód bevezetése,¹⁹ valamint az orosz közigazgatási nyelvvé tétele. A szovjet vezetés fő célja a román azonosságtudat megtörése volt egy külön moldáv nemzeti identitás kialakításával, s mindezt tette úgy, hogy a nemzeti mozgalmakat egyidejűleg nem engedte kibontakozni. A transznyisztriai területeken a russzifikációs politikának a besszarábiai területeknél is intenzívebb migrációs programja zajlott, amelynek eredményeként az ott élő orosz lakosság létszáma az 1980-as évekig megkétszereződött.²⁰

Egy másik nagyon fontos – később a konfliktus egyik alapját adó – tényezője a szovjet politikának, hogy az MSZSZK irányítását az orosz ajkúak privilégiumává tette, gazdaságát pedig kétpólusúvá alakította. Mivel a transznyisztriai terület már korábban is a Szovjetunió része volt, s főként a városi lakossága²¹ inkább számított ruszofonnak, a moszkvai vezetés nem csupán az MSZSZK „íratlan szabályává” tette, hogy az orosz ajkúak adhatják a helyi politikai vezetést,²² hanem az 1950-es évektől induló, erősen támogatott nehéz- és katonai programokat is a – korábban is már iparosodottabb – Dnyeszteren túli területekre összpontosították. A fentiek következtében ez a terület a későbbiek során a Szovjetunió egyik legfontosabb gazdasági (és egyben politikai) központjává vált, míg a besszarábiai területeken a mezőgazdaság maradt a domináns gazdasági szektor. Mindezek eredményeképpen a gazdasági vezetők is a transznyisztriai területekről jöttek, aminek a későbbiekben szintén szerepe volt a fejlemények alakulásában. Jól szemlélteti a ruszofon népesség privilegizált helyzetét a szovjet idők Moldáv SZSZK-jának politikai életében az az akkoriban közkeletűvé vált mondás, miszerint: „*Ahhoz, hogy miniszter legyél, a Dnyeszteren túlról kell jönnöd!*” Ezt jól szemlélteti az a tény is, hogy 1989-ig a tagköztársaság összes első titkárát a Dnyeszteren túli terület adta.²³ Transznyisztria ezenfelül stratégiai

18 Ohana, Yael: *Culture and Change in Moldova*. East European Reflection Group (EE RG), 2007. 4. o.

19 Herd, Graeme P: *Moldova & The Dniestr Region: Contested Past, Frozen Present, Speculative Futures?* Conflict Studies Research Center, 2005. 2. o.

20 Fontos megemlíteni, hogy az 1989-es népszámlálás szerint még ennek ellenére is a moldáv maradt a legnagyobb számú etnikum, a lakosság 39,8 százalékát alkotta Transznyisztriában, szemben az orosz kisebbség 25,5 százalékával. Ugyanakkor a ruszofon népesség kiemelt státuszának köszönhetően a moldáv etnikumú lakosság kisebbségbe került a városi lakosság körében, és főként a vidéki területeken volt többségben.

21 Laoutides, Costas: *Preliminary Remarks on the Institutional Structures of Secessionist Movements – The cases of PKK, Iraqi Kurdistan, and Transnistria*. CCG Research Papers, No. 1. 2010. 19. o.

22 Owen, Jeffrey Daniel: *Neopatrimonialism and Regime Endurance in Transnistria*. Master's Thesis, Virginia Polytechnic Institute and State University, 2009. 18. o.

23 Owen, Jeffrey Daniel: i. m. 18. o.

értelemben is kiemelt pozícióba került a szovjet időszak alatt, tekintettel arra, hogy a 14. szovjet hadseregnek (amelyről még a későbbiekben lesz szó) is otthont adott. A Dnyeszteren túli terület tehát mind politikai, mind gazdasági,²⁴ mind pedig katonai értelemben kiemelt pozíciót élvezhetett a Moldáv SZSZK-n belül.²⁵

A késő 1960-as években értelmiségiekből és diákokból álló mozgalmak ugyan alakultak a román nyelv és kultúra mellett, illetve az ellene állami szinten folytatott diszkriminációval szemben, azonban tiszavirág életűek voltak, mivel a KGB és a hatóságok gyorsan elnyomták őket.²⁶ A változást a Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtitkár által 1986-ban meghirdetett peresztrojka (és egyidejűleg a glasznoszty) reformprogram indította el, ami a helyi civil és kulturális mozgalmak megjelenésének adott lehetőséget. A korai szervezetek közül – mint például a Demokratikus Mozgalom a Peresztrojka Támogatásáért vagy az Alexei Mateevici Irodalmi–Zenei Kör – számos, csupán az életviszonyok békés átalakítását támogató reformprogram támogatása céljából jött létre. Gorbacsov 1988-ban az SZKP 19. kongresszusán elmondott beszédét követően azonban²⁷ – amelyben a Brezsnyev-doktrínával szakítva a kelet-közép-európai folyamatokba való „be nem avatkozás” politikája mellett állt ki a pártfőtitkár – a moldáv nacionalista mozgalmak is egyre nagyobb teret nyertek. Ezek elsősorban a moldáv nemzetiségűek nagyobb politikai részvételéért és a moldáv nyelv államnyelvvé tételéért, továbbá a cirill helyett a latin betűs írásmód bevezetéséért szálltak síkra.²⁸ E mozgalmak közül kiemelkedett a Moldovai Népi Front (MNF), amely 1989 augusztusának végén 300-500 ezer fős tüntetést szervezett az MSZSZK „országgyűlése előtt” a moldáv államnyelvvé emeléséért. A tüntetés el is érte célját: 1989. augusztus 31-én az MSZSZK vezetése elfogadta azt a törvényt, amely nem csupán a moldáv nyelv államnyelvvé tételét és a latin betűs írásmód cirill helyetti bevezetését mondta ki, hanem preambuluma a románnal közös, „valóban létező” nyelvi azonosságát is kimondta.

Az annus mirabilis, a feszültségek fokozódása és Transznyisztria elszakadása

Már a nyelvtörvény elfogadása előtt – félve a moldáv nacionalista mozgalmak előretörésétől – a Dnyeszteren túl is ruszofon csoportosulások kezdtek szerveződni, amelyek a peresztrojka reformjai, a Szovjetunióhoz való tartozás és a közös szovjet identitás védelme mellett álltak ki. Píyenek voltak például a *Jegyinsztvo (Egység)*²⁹ és a *Kollektív Dolgozók Egyesült Tanácsa (Объединенный Совет трудовых коллективов – ОСТК)* elnevezésű mozgalmak, amelyek közül az utóbbi főként gazdag és befolyásos, gazdasági hatalmukat, Moszkvával ápolta közeli kapcsolataikat egy független Moldova esetén elveszteni féltő transznyisztriai gyárigazgatókból szerveződött.³⁰ A nyelvtörvény elfogadása fordulópon-

24 Jól szemlélteti Transznyisztria kiemelt gazdasági pozícióját a tény, hogy 1989-ben a moldáv GDP 35%-át adta a Moldova lakosságának csupán 17%-át adó terület.

25 Herd, Graeme P.: i. m. 2. o.

26 Ohana, Yael: i. m. 5. o.

27 Harbo, Florentina: *Moldova: A Status Quo of EU Institutional Relations*. IFRI, 2010, 5. o.

28 Owen, Jeffrey Daniel: i. m. 19. o.

29 Dima, Nicholas: *Moldova and the Transdnestr Republic*. East European Monographs, 2001. 148. o.

30 Scheffers, Bart: *EU involvement with the Transnistrian conflict: A Normative Power at Work?* Master's Thesis, University of Amsterdam, 2010. 30. o.

tot hozott a moldáv és transznysztriai területek kapcsolatainak alakulásában. A döntést megelőző napokban a „transznysztriaiak” számára aggasztó hírek érkeztek Chişinăuból azokról a tüntetésekről, amelyeket a fent említett MNF szervezett. A tüntetésen felszólaló mozgalmi vezetők jó része már nem csupán a nyelvi és politikai jogok Szovjetunió belüli kiterjesztéséért szállt síkra, hanem többek a Molotov–Ribbentrop-paktum kritikáját hangoztatták, illetve a moldovai szuverenitás kihirdetését, valamint a szovjet „megszálló csapatok” kivonását követelték.³¹ A nacionalisták egy része a Romániával való egyesülésre szólított fel, ami különösen negatív érzelmeket váltott ki a második világháborús román megszállásra tragédiaként visszatekintő „transznysztriaiakból”. A Szovjetuniótól való elszakadást ellenző, magukat „szovjet” állampolgároknak tekintő transznysztriai ruszofon lakosság már a nyelvtörvény elfogadása előtt heves tüntetésekre kezdett a Dnyeszteren túli terület több nagyvárosában, s a helyzet még rosszabbra fordult az 1989. augusztus 31-i törvény elfogadása után, mivel azt a Romániával való egyesülés felé tett első lépésnek tekintették.³² A transznysztriai kommunista vezetés és a városi réteg – amelynek nagy része nem beszélt „moldáv nyelven” – egzisztenciális veszélyként tekintett a nyelvet öt éven belül minden közigazgatási és kormányzati szinten kötelezővé tevő törvényre, mivel a meglévő befolyásuk elvesztését látták benne.³³

1989 ősztől kezdődően országos szinten tüntetési hullámok követték egymást a ruszofon lakosság részéről az új nyelvtörvény ellen. Ezeket a tüntetéseket szervezetteren irányította a transznysztriai politikai és gazdasági elit, tudatosan, lépésről lépésre hangolva a „transznysztriaiakat” a chişinăui kormányzat ellen. A tüntetéseknél ekkoriban vált emblematikus alakjává az OCTK akkori vezetője, Igor Szmirnov, aki a transznysztriai Elektromos Elektronikai Konzern igazgatója, majd később a Dnyeszter Menti Köztársaság első választott elnöke lett.³⁴ Mindeközben a moldáv radikális nacionalisták – többen az MNF tagjai – közül egyre többen kezdeményeztek támadásokat a ruszofon lakosság ellen (fenyegetések, szovjet emlékművek megrongálása stb.). Ezen fejlemények után nem okozott meglepetést, hogy az 1989 decemberében Ribnicában, majd 1990 januárjában Tiraszpolban tartott népszavazáson a helyi lakosok egy Transznysztria területére kiterjedő külön gazdasági és nyelvi övezet kialakítása mellett tették le voksukat. Miután 1990 februárjában a Romániával való egyesülést pártoló MNF győzelmet aratott az országgyűlési választásokon, és áprilisban az újonnan választott parlament elfogadta a román nemzeti himnuszot és zászlót a Moldáv SZSZK hivatalos jelképeként, a jelképek ellen tiltakozó ruszofon parlamenti képviselőket a tömeg összeverte, ami az események további éleződését váltotta ki. Végül az „i-re a pontot” a június 23-i parlamenti határozat tette fel, amely – gyakorlatilag előkészítve annak elszakadását a Szovjetuniótól – kinyilvánította Moldova szuverenitását. A parlamenti határozatban a transznysztriai vezetés már a Romániához való csatlakozás előkészületét is látni vélte – főleg azt követően, hogy Ion Iliescu román elnök úgy nyilatkozott az egyesülésről, hogy az „történelmileg elkerülhetetlen”.³⁵

31 Owen, Jeffrey Daniel: i. m. 20. o.

32 Végh Zsuzsanna: i. m. 4. o.

33 Owen, Jeffrey Daniel: i. m. 21. o.

34 Owen, Jeffrey Daniel: i. m. 21. o.

35 O'Reilly, Kieran – Higgins, Noelle: *The Role of the Russian Federation in the Pridnestrovian Conflict: an International Humanitarian Law Perspective*. *Irish Studies in International Affairs*, Vol. 19, 2008. 12. (68.) o.

A folyamatok ezt követően drámaian felgyorsultak. A kinyilatkoztatásra adott azonnali válaszként meglepő módon először a Moldova déli részén élő, a teljes népesség csupán 5%-át kitevő, török eredetű gagauz kisebbség³⁶ kiáltotta ki 1990 augusztusában a függetlenségét Moldovától, ezt azután a Dnyeszteren túli események követték. A transznyisztriai területek országgyűlési képviselői a chişinăui törvényhozás elhagyásával reagáltak az eseményekre, és még az év szeptember 2-án kikiáltották a Transznyisztriai Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaságot mint a Szovjetunió legújabb tagköztársaságát.³⁷ Álláspontjuk szerint a Moldáv SZSZK szuverenitásának deklarálásával kivonta magát a szovjet törvényhozás hatalma alól, s mivel Transznyisztria számára ez elfogadhatatlan volt, ettől kezdve ők sem voltak hajlandók a moldovai hatóságok jogkörét elismerni a Dnyeszteren túli területeken.³⁸ Tiraszpolban a Moldovától való elszakadás után az 1989-es nyelvi, majd az azt követően a chişinăui törvényhozás által hozott összes törvényt hatályon kívül helyezték, s ezzel visszaállították a korábbi állapotokat. Bár a moldovai törvényhozás – és még az év decemberében Gorbacsov – mindkét függetlenségi nyilatkozatot alkotmányellenesnek és ily módon semmisnek nyilvánította, a szeparatista fegyveres erők megszállták a hatóságok épületeit, s a terület ettől kezdve kikerült Moldova ellenőrzése alól.³⁹

A Gorbacsov elleni, 1991. augusztus 19-i moszkvai Janajev-puccs – amelyet Transznyisztria támogatott – végül megadta a végső lökést Moldovának: 1991. augusztus 27-én kikiáltotta függetlenségét Moldovai Köztársaság néven. Nem sokat kellett várni a transznyisztriai válaszra sem. Miután Transznyisztria nem ismerte el Moldova függetlenségi nyilatkozatát, augusztus 28-án szintén kikiáltotta függetlenségét és egyben elszakadását Moldovától. Még ugyanazon év decemberében megrendezték az „ország” első választását is, amelyet a már említett mozgalmi vezér, Igor Szmirnov nyert meg. A választással egyidejűleg egy népszavazás keretében a lakosság is megerősítette a Moldovától való elszakadási szándékát, ezzel legitimálva a Dnyeszter menti Köztársaság létrejöttét.⁴⁰ A nemzetközi közösség az utóbbit viszont nem ismerte el.⁴¹

A konfliktus forró pontja: a transznyisztriai rövid háború

Miután Transznyisztria kikiáltotta függetlenségét, a Dnyeszter két partjának kapcsolata rohamosan romlani kezdett. Több korábbi civil tömörülés – köztük az egykori OCTK mozgalom paramilitáris szárnya, akiket csak „Dnyeszter őrzőinek” hívtak – radikalizálódni kezdett. Moldova 1992. március 2-i ENSZ-felvételét⁴² – s ennek révén nemzetközi elismerését és az elszakadt területek illegitimé nyilvánítását – követően heves harcok

36 Rác András: Végtelen történet – a Moldova–Transznyisztriai konfliktus. In Marton Péter (szerk.): *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*. Budapest, 2006, Teleki László Intézet, 146. o.

37 Laoutides, Costas: i. m. 21. o.

38 Scheffers, Bart: *EU involvement with the Transnistrian conflict: A Normative Power at Work?* Master's Thesis, University of Amsterdam, 2010. 31. o.

39 Harbo, Florentina: i. m. 7. o.

40 Rác András: *Moldova – a külső függések csapdájában*, i. m. 63. o.

41 Rác András: *Végtelen történet...* i. m. 147. o.

42 Badescu, Paraschiva: *The Conflict in Transnistria/Moldova – After 20 Years*. *Journal of European Studies and International Relations*, Vol. 3, Issue 1, 2012. 28. o.

kezdődtek a Dnyeszter menti régiókban.⁴³ Moldova – annak érdekében, hogy békés, diplomáciai eszközökkel próbálja meg rendezni a kialakult helyzetet – az Oroszországgal, Ukrajnával és Romániával március 23-án Helsinkiben tartott EBEE-csúcstalálkozón külügyminiszteri szinten négyoldalú konzultációs mechanizmus felállításáról döntött. Megalakítottak egy katonai megfigyelő bizottságot is még a harcok korai időszakában, de a harci cselekmények kiszélesedése miatt a bizottságnak nem volt lehetősége tevékenységét megkezdeni.⁴⁴ Végezetül, miután Moldova ultimátumban sikertelenül kérte a transznisztiai fegyveres erők teljes leszerelését, területi integritása fegyveres erővel történő visszaállítás mellett döntött, s a Dubăsari–Bender környéki régióban április 1-én megkezdte azokat a hadműveleteket, amelyek a július 6-i fegyverszüneti megállapodásig tartottak.⁴⁵ A harcok elsősorban a határ menti Bender városánál összpontosultak, ami ugyan a Dnyeszter moldovai partján helyezkedett el, de többségében ruszofonok lakták. A háború június 19-én érte el a csúcspontját, amikor transznisztiai katonák megtámadtak egy még Chişinău-hoz hű rendőrőrsöt Bendernél. A moldáv csapatok a támadásra teljes haderővel válaszoltak, s a várost javarészt visszafoglalták.⁴⁶ *Látva a helyzet súlyosságát és a moldáv csapatok túlerejét*, Transznisztia orosz segítségért folyamodott, s a korábban már említett 14. orosz – korábban szovjet – hadsereg, amely a Szovjetunió megszűnését követően is még a Dnyeszteren túlon állomásozott, moszkvai döntésre beavatkozott a harcokba, eldöntve azok kimenetelét a transznisztiai fél javára. A közel négy hónapig tartó összecsapások és háborús állapotok becslések szerint közel 500 áldozattal, 1000 fő megsebesülésével⁴⁷ és 130 ezer embernek a közeli országokba menekülésével jártak.⁴⁸

A „nem létező ország” és az orosz „előretolt bázis”: a megoldás nélküli megállapodás

A harcok lezárásaként az ukrainai Limanszkojében július 6-án kötötte meg a moldáv fél részéről Mircea Snegur, orosz részről pedig Borisz Jelcin (vagyis nem Moldova és Transznisztia) a fegyverszüneti egyezményt, amelynek létrejöttében közvetítőként a szomszédos Románián és Ukrajnán kívül már az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEE) – az EBESZ elődje – is közreműködött.⁴⁹ A július 27-én hatályba lépett egyezmény nem csupán egyenrangú félként kezelte Transznisztiaát – amivel *de facto* legitimálta annak különállását Moldovától –, hanem mint „különleges státusszal rendelkező autonóm területi entitást”⁵⁰ ismerte el. A megállapodásban rendelkeztek egy trilaterális (moldáv–transznisztiai–oros) békefenntartó erő létrehozásáról is, amely a Dnyeszter mentén

43 Scheffers, Bart: i. m. 31. o.

44 Rác, András: *Végtelen történet...* i. m. 147. o.

45 Wróbel, Jacek: *Transnistria*. In *Armed Conflicts in the Post-Soviet Region. Present Situation. Prospects for Settlement. Consequences*. Prace OSW, 2003. 54. o.

46 Owen, Jeffrey Daniel: i. m. 24. o.

47 Sabor, Iryna: *Economic Viability Under Frozen Conflict: “The Island of Transnistria”*. Master’s Thesis, University of Oslo, 2012. 7. o.

48 Owen, Jeffrey Daniel: i. m. 24. o.

49 Rác, András: *Végtelen történet...* i. m. 147. o.

50 Sabor, Iryna: i. m. 7. o.

– ami azonos a moldáv–transznyisztriai határral – *létrehozott biztonsági zónában*⁵¹ látta el feladatát az úgynevezett Közös Ellenőrző Bizottság (Joint Control Commission – JCC) égisze alatt. Fontos e ponton kiemelni: Moldova a fegyverszünet aláírásával beleegyezett abba, hogy nemzetközileg elismert területén a 14. orosz hadsereg „személyében” harmadik (külső) fél állomásoztassa csapatait. Ezzel Moszkva gyakorlatilag bebiztosította Transznyisztria mint *de facto* állam különválását. Az egyezmény ezenkívül helyet adott a transznyisztriai félnek is a korábban négyoldalú, majd ezt követően ötoldalúvá váló konzultációs mechanizmusban egyenrangú tagként történő részvételre, ellehetetlenítve ezzel a helyzet tárgyalásos rendezését. Egyidejűleg a helyzet megoldatlanságát is prolongálták, mivel abban a döntések csakis konszenzussal hozhatóak.⁵² Moldova egy megoldást ténylegesen nem tartalmazó megállapodás rabjává vált, aminek következtében a Transznyisztriával fennálló konfliktusa „befagyott”.

51 Végh Zsuzsanna: i. m. 4. o.

52 Rác András: *Végtelen történet...* i. m. 148. o.